

Egyházi anyakönyvek

Szerző: SZUROMI Szabolcs

Affiliáció: egyetemi tanár, PPKE KJPI

Rovat: Egyházjog

Rovatszerkesztő: SZUROMI Szabolcs

Lezárás dátuma: 2020.04.20

Idézési javaslat: SZUROMI Szabolcs: „Egyházi anyakönyvek” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULLYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Egyházjog rovat, rovatszerkesztő: SZUROMI Szabolcs) <http://ijoten.hu/szocikk/egyhazi-anyakonyvek> (2020). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

Már a III. századtól számos adatunk van a keresztelesek és a halálozások regisztrálására a templomokban. A XIII. századtól széles körben elterjedt plébániai gyakorlatot a Trienti Zsinat teszi kötelezővé 1563-ban, és az további – elsődlegesen szentségek felvételére vonatkozó – adatoknak a plébániai anyakönyvbe (liber paroecialis) történő rögzítésével egészült ki 1614-től. Az egyházi levéltárak állományának legnagyobb részét így az anyakönyvek, a házassági peres iratok, vagy más, egyházi közérdeket érintő dokumentumok alkotják. Az ilyen iratok kezelésénél hangsúlyosan ügyelni kell az egyház belső jogának a megtartására, különös tekintettel az illetékes megyéspüspök, érsek, vagy szerzetesi nagyobb elöljáró engedélyezési jogkörének teljes mértékű tiszteletben tartására, valamint az esetleges kötelező állami jogszabályok maradéktalan követésére. A történeti és az egyes intézmények mindennapi működéséhez szükséges aktív levéltári anyag számos egyházi intézményben, sajátosan pedig a plébániákon együtt, illetve vegyesen található, ezek felügyelete a területileg illetékes megyéspüspök kompetenciájába tartozik. Ennek a megfelelő rendezésre mind a mai napig több egyetemes és részleges egyházi norma született.

Tartalomjegyzék

- 1. Az egyházi levéltárakra vonatkozó kánoni források**
- 2. A plébániai levéltárak és az egyházi anyakönyvekre vonatkozó hatályos egyházjogi környezet**
- 3. Az egyházi anyakönyvek feletti ellenőrzési jogkör**
- 4. JEGYZETEK**

1. Az egyházi levéltárakra vonatkozó kánoni források

[1] A hatályos, 1983. január 25-én kihirdetett és 1983. november 27-én hatályba lépett új Egyházi Törvénykönyv (*Codex Iuris Canonici*, CIC) 486–491. kánonjai egyetemesen szabályozzák az egyházi levéltárak létesítését és működését, ezen túlmenően a CIC önálló kánonban foglalkozik a plébániai anyakönyvekkel (vö. 535. kán.), valamint a házassági anyakönyvezéssel (vö. 1121–1123. kk.). Ez az egyetemes norma kiegészül a Szent Klérus Kongregáció által 1971. április 11-én kiadott és továbbra is hatályban lévő *De cura patrimonii historico-artistici Ecclesiae* körlevél normájával;^[1] továbbá az Államtitkárság által az egyházi levéltárak okmányainak sokszorosítására vonatkozóan 1978. július 31-

én kiadott részleges irányelvvél;^[2] végül *Az egyházi levéltárak szerepe a lelkipásztori életben* címmel 1997. február 2-án közreadott körlevéllel,^[3] amely 1998-ban magyar nyelven is napvilágot látott.^[4]

[2]A hatályos kánoni előírásokat – így azok értelmezését is – alapvetően befolyásoló korábbi rendelkezések közül szükséges megemlíteni XIV. Benedek pápa (1740–1758) 1741. november 17-én kelt *Satis Vobis* kezdetű enciklikáját;^[5] X. Piusz pápának (1903–1914) a házasság anyakönyvezésére vonatkozó 1907. augusztus 2-i híres *Ne temere* dekrétumát,^[6] valamint 1912. január 1-i *Etsi Nos* kezdetű konstitúcióját;^[7] továbbá XII. Piusz pápa (1939–1958) *Exsul Familia* kezdetű, és 1952. augusztus 1-én kiadott apostoli konstitúcióját;^[8] végül pedig a korábbi *Codex Iuris Canonici* [CIC (1917)] 381., 470. és 1103. kánonjait. A felsorolt már nem hatályos normák igen jelentősek az egyházi levéltárak, és különösen a plébániai anyakönyvezés és anyakönyvi másolatok kiállítása szempontjából. Mivel tartalmukat az új Egyházi Törvénykönyv is átveszi, és azokkal összhangban lévő részletesebb rendelkezéseket is tartalmaz, a CIC 6. kán. 2. § értelmében a hatályos jogot ezen régebbi kánoni előírások figyelembevételével szükséges értelmezni.^[9]

[3] A magyarországi hatályos részleges jog tekintetében a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia által 1988-ban kiadott *Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat* az irányadó.^[10] Ezt egészítik ki az egyes egyházmegyék saját levéltári szabályai, amelyeknek – az egyetemes jog előírásaira figyelemmel (vö. 486. kán. és 491. kán.) – részét képezi a plébániai levéltárakra vonatkozó rendtartás is.^[11]

[4] Magyarországon a XIX. század legvégéig az egyházi anyakönyvek állami közokiratnak minősültek. Ennek ellenére szükséges aláhúznunk: az 1894. december 9-én jóváhagyott és december 18-án kihirdetett, *az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvénycikk* 1. §-ában rögzítette, hogy a születések, házasságok és halálesetek^[12] közhitelű nyilvántartására az állami anyakönyvek hivatottak, de egyben arról is rendelkezett, hogy a törvény hatálybalépése előtt vezetett egyházi anyakönyvekből továbbra is kiállíthatók a korábbi időszakot érintő közhitelű kivonatok az illetékes egyházi hatóság által.^[13] Ezzel megtörtént Magyarországon az örökösödés, a házasságkötés és az anyakönyvezés szekularizációja, azaz leválasztása az egyházi adminisztrációról.^[14] Az 1941. évi Esztergomi Főegyházmegyei Zsinat^[15] ennek ellenére még többször utalt az állami házasságkötések és a származás anyakönyvezésének kapcsán az akkor hatályos állami előírásokra, nevezetesen az *1894. évi XXXIII. törvénycikk* és az *1939. évi IV. törvénycikk* szövegére. Utóbbi továbbra is fenntartotta a plébániai adminisztrációval és anyakönyvi másolatokkal szemben támasztott kötelező állami elvárásokat.^[16] Ez folyamat – a két anyakönyvi rendszer egymástól történő teljes elválása – 1994. december 18-ával azonban végérvényesen lezárult, az *1894. évi XXXIII. törvénycikk* hatálybalépésétől számított 100 év elteltével. A kérdéses – korábban közokiratnak minősülő – **->okirati** körről a jelenleg Magyarország területén elhelyezkedő plébániák tekintetében másolat található a Magyar Országos Levéltárban.

2. A plébániai levéltárak és az egyházi anyakönyvekre vonatkozó hatályos egyházi jogi környezet

[5] A levéltárakra vonatkozóan elsődlegesen a hatályos CIC kánonjai tartalmazzák a kötelezően megtartandó kánoni alapelveket. Ennek alapján jelenleg három fajta levéltárat tudunk megkülönböztetni: *a)* az általános levéltárat (486. kán. 2–3. §§); *b)* a titkos levéltárat (489. kán.); valamint *c)* a történelmi levéltárat (491. kán. 2. §). A CIC 486. kán. 1. § szerint „[a]z egyházmegyére vagy plébániára vonatkozó minden okmányt gondosan kell őrizni”. Ennek alapján egyértelmű, hogy a jogalkotó a plébániai okiratokat, azon belül az 535. kánonban részletesen szabályozott anyakönyveket is az egyházi levéltári állomány részének tekinti, tehát az általános levéltári rendelkezések is vonatkoznak rájuk – kivéve, ha ennek az ellenkezője a jogszabály szövegéből kifejezetten kiténik. Erre utal az 535. kán. 4. §-a, amely a plébánián őrzött anyakönyveknek a plébániai levéltárban való elhelyezéséről rendelkezik.

[6] A CIC 535. kánon pontosan felsorolja a plébánián megtalálható anyakönyvek egyes kategóriáit, amikor az 1. §-ban nevesíti a kereszteselési, a házassági, a halotti, valamint az egyéb anyakönyveket. Ugyanez a kánon rendelkezik a további szentségek felvételéről szóló, valamint más. a krisztushívó

életállapotát érintő információk (például a házasság eredeti érvénytelenségének kinyilvánítása; pápai felmentés a klerikusi jogok és köteleességek, valamint a celibátus alól; szerzetesi intézményben letett nyilvános örökfogadalom alóli pápai felmentés) kereszteselési anyakönyvbe történő későbbi bejegyzéséről, amint arra az 1121–1123. kánonok is kitérnek a házasságkötések kapcsán. Látható, hogy a kereszteselési anyakönyvnek kiemelkedő jelentősége van a Katolikus Egyház mindennapi szentség- és szentelmény-kiszolgáltató életében, így érthető a rá vonatkozó különösen részletes kánoni szabályozás szükségessége. Ezt húzza alá az is, hogy az anyakönyvek vezetésére – a régi joghoz (értsd: az 1983. november 27 előtti normához) hasonlóan^[17] – továbbra is a plébános vagy helyettese kötelezett.^[18]

[7] Az egyházi anyakönyvezés terén különleges eset az egyházi holtta nyilvánítás (->egyházi holttnak nyilvánítás) regisztrálása. A halál tényét a kánonjog szerint alapesetben a hiteles állami vagy egyházi halotti anyakönyvi kivonat igazolja. Ettől eltérő a helyzet, amikor holtta nyilvánítás történik, valamikor amikor a holtta nyilvánítási eljárás lefolytatása eredményeként kerül sor az anyakönyvi bejegyzésre.^[19] Az egyházi bíróság nem fogadja el az állami holttnak nyilvánító bírósági határozatot bizonyító erejűnek, hanem önálló vizsgálatot rendel el.^[20] Ez magában foglalja az eltűnt személlyel kapcsolatos alapvető, azaz a lakóhely szerint területileg illetékes plébánia anyakönyvében szereplő adatok összegyűjtését, valamint további kiegészítő információk elemzését. Ezek megismeréséhez igénybe veszi az eltűnés helyének egyházi intézményi rendszerét, egészen a plébániai anyakönyvezés szintjéig.^[21] Az eljárás lefolytatására az élő házastárs személye szerint illetékes megyéspüspök jogosult. Az eljárás alapvetően adminisztratív (azaz nem peres) jellegű, így az abból a plébánián megmaradó dokumentumok esetében kötelező a közigazgatási eljárások okirataira vonatkozó sajátos előírások megtartása. Eszerint az iratokba történő betekintéshez, valamint az okmányok akár másolatban történő kiadásához is szükséges az illetékes megyéspüspök engedélye.^[22]

[8] Bármely egyházi levéltár sajátossága a lelki és az anyagi ügyekre vonatkozó okmányok őrzése és megfelelően elzárt formában történő kezelése. A plébániai anyakönyvek vonatkozásában, ahogy az egyházmegyei bíróságok házassági és büntetőeljárású okiratainak tekintetében is, hangsúlyosan igaz az ún. „lelki ügyekhez” való tartozásuk, így az okiratok biztonságos kezelése, őrzése és a szigorú óvintézkedések körültekintő megtartása szorosan hozzátartozik a lelkek üdvösségéért való felelősségteljes munkához. Ebből fakad a plébániai okiratokra kifejezetten vonatkozó 491. kán. 1. § előírása arról, hogy az említett levéltári iratokat ne csak őrizzék, hanem két példányban leltár és kimutatás is készüljön róluk, melyből az egyiket az egyházmegye központi levéltára köteles őrizni. Az említett előírás szó szerint átveszi a CIC (1917) Can. 383 § 1 szövegét, amely XIII. Benedek pápa 1727. évi konstitúcióján alapul.^[23] Az említett kánoni szabály nagy segítséget jelentett, és jelent mindmáig azokban az esetekben, amikor valamilyen oknál fogva nehézségbe ütközik valamely konkrét egyházi anyakönyv felkutatása. Ez az indoka a megszűnt plébánia levéltárának másutt – főszabály szerint az egyházmegyei levéltárban – történő elhelyezésének. Több esetben, a plébániák összevonása vagy esetleges megszüntetése esetén, a megszűnt plébánia anyakönyvei nem az egyházmegyei levéltárba kerülnek, hanem annak a plébániának a megőrzésére lesznek bízva, amely átveszi a korábbi önálló plébánia területének lelkipásztori ellátását. Az anyakönyvi állomány ilyen áthelyezéseinek mindenképpen szerepelnie kell az egyházmegye hivatalos – az összevont vagy megszűnő plébániáról részletesen rendelkező –, egyedi közigazgatási rendelkezés útján kiadott okiratában, például az egyházmegyei körlevélben, éppen az anyakönyvi adatok jövőben történő fellelhetőségének biztosítása céljából.

[9] Mind a régi jog, mind a hatályos és a korábbiakban felsorolt jogforrásokban rögzített kánonok, valamint az illetékes egyházi hatóság által adott kötelező központi útmutatások alapján egyértelmű, hogy a plébániai levéltár, annak állományát – így az ahhoz sajátosan is hozzátartozó egyházi anyakönyveket – a katolikus egyházfegyelem nem tekinti nyilvánosnak. Az iratok, így az anyakönyvek kivételére (szem előtt tartva a CIC levéltárakra vonatkozó általános rendelkezéseit) csak a megyéspüspök – és nem a plébános önálló módon – adhat engedélyt, azt is csak rövid időre. Az iratok elenyészése vagy a jó hírhez és a magánszféra védelméhez való jog esetleges sérelme (vö. 220. kán.)

ugyanis súlyosan veszélyeztetheti az Egyház lelki célját.^[24] Egyedi kérdést vet fel az anyakönyvekről készítendő másolatok kérdése. Fő szabály szerint az egyházi okiratokról, így a keresztelekre, házasságokra, halottakra vonatkozó és más jellegű anyakönyvekről is, hiteles másolat készíthető az érintettek részére (487. kán. 2. §); sőt az érintettek jogosultak ennek a plébánia – egyes esetekben az egyházmegyei hatóság – általi kiállítására is. Az „érintett” kifejezés a jelen szövegösszefüggésben arra a személyre utal, akinek személyi állapotára a nyilvános egyházi okirat vonatkozik. Ilyen jellegű másolat kiállítása megfelelő indok alapján, minden egyes esetben közvetlenül az érintett személy részére megengedett. A személyi állapotra vonatkozó hiteles anyakönyvi másolat azonban nem azonos az anyakönyvről vagy annak egy meghatározott részéről készült fénymásolattal.

[10] Amint azt mind az 535. kán. 2. §, mind az 1122. kánon kapcsán már megjegyeztük, a katolikus egyházi anyakönyvezés zárt rendszerét a krisztushívó életállapotát érintő szentség-felvételeknek és eseményeknek a keresztelek anyakönyvébe történő folyamatos bejegyzés biztosítja.^[25] Így az ún. újkeletű keresztlel – amely a jogban a hat hónapnál nem régebbi keresztlelet jelenti^[26] – teljes tájékoztatást nyújt az adott személy jogállására vonatkozóan. E dokumentum bemutatása elengedhetetlen például a házasság megkötéséhez, a szent rend fokozatai felvételéhez, valamint a megszentelt élet intézményeibe vagy az apostoli élet társaságaiba való belépéshez. Az anyakönyvek fénymásolására vonatkozóan az Államtitkárság által 1978. július 31-én kiadott norma rögzíti, hogy levéltári iratanyagok – beleértve az anyakönyvek (akár történeti, akár aktív állomány) – digitális reprodukálásához külön, a nevesített okira szóló, az illetékes egyházi hatóságtól (ez az egyházmegyén belül a megyéspüspök vagy a nevében eljáró egyházmegyei hivatal) által kiállított engedély szükséges, amely nem foglalja automatikusan magában a sokszorosított okirat terjesztésére való jogot is.^[27] Így annak ellenére, hogy 1978 óta jelentősen változtak az alkalmazható digitalizálási, sokszorosítási és az információ terjesztésére szolgáló eszközök, az egyetemes jelleggel kiadott kötelező normát a kánonjog – szoros értelemben – az újfajta technikákkal történő digitális sokszorosításra is vonatkoztatja. A katolikus egyház hatályos joga tehát mind a digitalizálás egyedi esetre szóló engedélyezése, mind az egyházi anyakönyvek nem nyilvános jellege miatt továbbra is tiltja az anyakönyvek elektronikus információhordozón, valamint interneten, intraneten, virtuális tárolóhelyen keresztül történő hozzáférhetővé tételét. Ezt még inkább indokolja a CIC a magánszféra és a jó hír védelméről szóló 220. kánonja, valamint a vonatkozó – hasonló tartalmú – állami előírások (vö. *a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény*). Az új előírások mindössze a segédletek – katalógus, repertórium, mutató – elkészítéséhez és kezeléséhez teszik lehetővé a modern informatikai rendszerek alkalmazását.^[28]

3. Az egyházi anyakönyvek feletti ellenőrzési jogkör

[11] A hatályos Egyházi Törvénykönyv 491. kánona alapján létrehozott levéltárakban – így a plébániai anyakönyvek iratanyagában is – az arra illetékes ordinárius (vagy a hivatalvezető és az irodaigazgató együttesen) adhat kutatási engedélyt (vö. 487. kán.). Az engedélyezés hivatalos dokumentálása az e célra bevezetett nyomtatvány kitöltése útján kell, hogy történjen. A nyomtatványnak tartalmaznia kell a kutató személyi adatait, a kutatási téma és az évkörmegjelölés rögzítésére szolgáló rubrikákat. Az ilyen anyakönyvi kutatások jellegzetessége, hogy a fentebb részletesen kifejtett anyakönyvi másolatok kiállításával ellentétben leginkább nem az érintett személy közvetlen kérésére – további szentség- vagy szentelmény-kiszolgáltatáshoz, valamint egyéb igazoláshoz szükséges okirat igénylése céljából, hanem más, például történelmi jellegű kutatás végzésére irányulnak. Az ilyen jellegű kutatások engedélyezéséhez és az esetleges anyakönyvi másolatok kiállításához szem előtt kell tartani az egyházi közérdek védelmét és természetesen a várható eredményt is. Ennek megítélésére a megyéspüspök jogosult. Súlyosan ügyelni kell azonban arra is, hogy – éppen a korábban már említett keresztelek anyakönyvi visszajelzések átvezetése folytán – egyes esetekben az anyakönyvi állományhoz szentszéki ügyek okiratai, peres iratok, házassági semmisséget kimondó iratok, továbbá világiak és a klerikusok nem nyilvános személyi ügyeire vonatkozó egyházi dokumentumok is tartozhatnak, melyekre vonatkozóan szigorúan meg kell tartani a hatályos egyházi perjogban rögzített

korlátozásokat (például bírói megbízás szüksége a másolatok kiadásához; vö. CIC 1475. kán. 2. §).

[12] Az eddigieken túlmenően a megyéspüspök további részletszabályokat alkothat a kutatás engedélyezésének sajátos folyamatára és egyéb illetékességi köreire vonatkozóan. Ennek hiányában azonban közvetlenül a fentebb felsorolt és kötelező jelleggel kiadott egyetemes kánoni normákat szükséges követni az anyakönyvek vezetése, őrzése, az anyakönyvi másolatok elkészítése, a segédletek összeállítása és az ehhez a körhöz köthető tudományos kutatások engedélyezése terén.

4. JEGYZETEK

[1] SC Clericis, litt. circ. *De cura patrimonii historico-artistici Ecclesiae* (11 apr. 1971): AAS 63 (1971) 315–317. Az egyházi anyakönyvezés történetéhez lásd SZUROMI Szabolcs Anzelm: *Az egyházi intézményrendszer története* (Szent István Kézikönyvek 15), Budapest, Szent István Társulat, 2017, 265; részletes definíciójához vö. Raoul NAZ (szerk.): *Dictionnaire de droit canonique I*, Paris, Letouzey & Ané, 1924, 1028–1032; Stephan HAERING – Heribert SCHMITZ (szerk.): *Diccionario enciclopédico de Derecho Canónico*, Barcelona, Herder, 2008, 50–52; VARGA Lajos: „A történeti levéltár és szerepe az egyházmegye életében” in *Kánonjog* 2010, 7–16, különösen 12–14.

[2] *Secretaria Status seu Papalis, Normae part.* (31 iul. 1978): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae V*, Romae, Commentarium pro Religiosis, 1980, 7476–7477.

[3] Pont. Com. Bon. Cult., litt. *Nel corso* (2. febr. 1997): *Enchiridion Vaticanum XVI*, Bologna, EDB, 1999, 74–99.

[4] *Az egyházi levéltárak szerepe a lelkipásztori életben* (Római Dokumentumok XI), ford. BERTUS Ildikó, Budapest, Szent István Társulat, 1998. A vonatkozó egyházz jogi normákhoz vö. ERDŐ Péter: *Egyházz jog* (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest, Szent István Társulat, 2014, 360–361.

[5] Benedictus XIV, Ep. Enc. *Satis Vobis* (17 nov. 1741): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae VII*, Romae, Editiones Institutii Iuridici Claretiani, 1994, 9339.

[6] Pius X, Decr. *Ne temere* (2 aug. 1907): *Pii X Pontificis Maximi Acta IV*, Romae, Typographia Polyglotta Vatican, 1914, 40–46.

[7] Pius X, Const. *Etsi Nos* (1 ian. 1912): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae VII* (5. j.) 9339.

[8] Pius XII, Const. Ap. *Exsul Familia* (1 aug. 1952): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae VII* (5. j.) 10180.

[9] ERDŐ (4. j.) 94.

[10] *Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat*, Budapest, Szent István Társulat, 1988.

[11] Vö. pl. Esztergom–Budapesti Főegyházmegye.

[12] FERENCZY Rita – SZUROMI Szabolcs Anzelm: „Megjegyzések a holtak nyilvánítás polgári jogi és kánonjogi sajátosságaihoz” *Jogtudományi Közlöny* 2005/5, 235–239.

[13] Vö. az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvénycikk 94. §.

- [14] Rita FERENCZY – Szabolcs Anzelm SZUROMI: „Die kirchliche Ehe als staatlich anerkannter Ehebund?” in *Folia Canonica* 6 (2003) 101–111; SZUROMI Szabolcs Anzelm: *Fejezetek az egyházi jogalkotás történetéből – források és intézmények* (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/15), Budapest, Szent István Társulat, 2011, 182, 199; FERENCZY Rita – SZUROMI Szabolcs Anzelm: „Újabb megjegyzések az államilag elismert egyházi házasság kérdéséhez” *Kánonjog* 2011, 83–95.
- [15] *Az Esztergomi Főegyházmegyei Zsinat (1941. nov. 11–12.) határozatai*, Budapest, Főegyházmegyei Hivatal (Esztergom), 1942.
- [16] SZUROMI Szabolcs Anzelm: „Adalékok az Esztergomi Főegyházmegye 1941. évi zsinatának határozataihoz” in BEKE Margit (szerk.): *Miscellanea Ecclesiae Strigoniensis II*, Budapest, Esztergom–Budapesti Főegyházmegye Egyháztörténeti Bizottsága, 2004, 95–103.
- [17] Vö. SIPOS István – gálos László: *A katolikus házasságjog rendszere a Codex Juris Canonici szerint*, Budapest, Szent István Társulat, ⁴1960, 527.
- [18] CIC Can. 1122; *Egységes Katolikus Anyakönyvezési Szabályzat* (10. j.) 39–44. §§; vö. ERDŐ (4. j.) 581.
- [19] Raffaele MELLI: „Il processo di morte presunta” in *I procedimenti speciali nel diritto canonico* (Studi Giuridici 27), Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1992, 217–224.
- [20] A kérdés jogforrásaihoz és hatályos rendelkezéseihez vö. FERENCZY–SZUROMI (14. j.), 75–81.
- [21] FERENCZY Rita – SZUROMI Szabolcs Anzelm: „A természetes személy jogképességének megszűnése. A holtak nyilvánítás polgári jogi és kánonjogi aspektusa” *Kánonjog* 2004, 141–149.
- [22] Marcus SAID: „De Processu Praesumptae Mortis Coniugis” in Zenon GROCHOLEWSKI – Vincente Carcel ORTÍ (szerk.): *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattini* (Studi Giuridici 5), Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1984, 431–455, különösen 450.
- [23] Benedictus XIII, Const. *Maxima vigilantia* (14 iun. 1727): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae VII* (5. j.) 9340.
- [24] Lamberto ECHEVERIA (szerk.): *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada* (por los profesores de la Facultad de Derecho Canónico da la Unicersidad Pontificia de Salamanca) [Biblioteca de Autores Cristianos 442], Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, ²1983, 263.
- [25] ERDŐ (4. j.) 581–582; SIPOS–GÁLOS (17. j.) 526–529.
- [26] Vö. SIPOS–GÁLOS (17. j.) 122–123.
- [27] Secretaria Status seu Papalis, Normae part. (31 iul. 1978): *Leges Ecclesiae post Codicem iuris canonici editae V* (2. j.) 7476–7477; vö. Ottavio Pasquinelli: „I lineamenti della disciplina canonica sugli archivi ecclesiastici” in *Quaderni di diritto ecclesiale* 1994/3, 367–379.
- [28] Pont. Com. Bon. Cult., litt. *Nel corso* (2. febr. 1997): *Enchiridion Vaticanum XVI* (3. j.) 74–99, n. 3.3.